

Çocuk Yoksulluğu

• Şebnem AVŞAR KURNAZ*

Özet

Günümüzde yoksulluk sadece az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin değil gelişmiş ülkelerin de sorunları arasında yer almaktadır. Yoksulluk riski ile toplumların çeşitli grupları farklı derecelerde karşı karşıya kalmaktadır. Çocukların yoksullukla karşılaşma ve yoksulluğun olumsuz etkilerine maruz kalma riski yetişkinlere göre daha yüksektir. Yoksulluk içinde yetişmek, beslenme, sağlık, eğitim gibi temel hizmetlere ulaşılmasını engellemektedir. Çocukluk döneminde yaşanan yoksulluk, çoğu zaman yetişkinlik döneminde yaşanan yoksulluğun habercisi olmaktadır.

Bu çalışmada, çocuk yoksulluğunun nedenleri ile çocuklar üzerindeki etkileri irdelenmeye çalışılacak ve bu sorunun çözümüne yönelik öneriler sunulacaktır.

Anahtar kelimeler: Yoksulluk, çocuk yoksulluğu.

Abstract

Child Poverty

In today's world, poverty is not a problem for only under-developed or developing countries, but also a problem for developed ones. Several groups of the society encounter the risk of the poverty in different degrees. The risk of encountering poverty and its negative effects is higher for children than adults. The basic needs like nutrition, health and education can not be provided due to the negative effects of growing in poverty. Usually, the poverty in the period of childhood, results in poverty in adulthood.

In this study, the reasons of child poverty, the effects on children and solution ways are going to be examined.

Key words: Poverty, child poverty.

*T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Uzman Yardımcısı.

Giriş

Yoksullukla mücadele tarihin her döneminde toplumların gündeminde bir sorun olarak yerini almıştır. Günümüzde de yoksulluk sadece az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin sorunu değil, aynı zamanda gelişmiş sanayi toplumlarının da sorunudur. Gelişmiş ülkelerde yoksulluğun artma ve kalıcı olma tehlikesi bulunmaktadır. 1990'lı yıllardan bu yana uluslararası yardım ve finans kuruluşlarının, yoksul ülkeler ve yoksullukla mücadele konusundaki özel ilgileri ve yeni yöntemleri, yoksulluğun uluslararası bir sorun ve sosyal politika konusu haline geldiğini açıkça göstermektedir.

Çocukların yetişkinlere göre yoksullukla karşılaşma riski daha yüksektir. Yoksulluk içinde yetişen çocukların temel haklarından yoksun olduğu da bilinen bir gerçektir. Bu nedenle çocuk yoksulluğu ile mücadele ülkelerin gündeminde yer alan önemli konulardandır.

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde çocuğun en yüksek yararının göz önüne alınması ifade edilirken dünya çocuklarının yarısından fazlasının yoksulluk, savaş gibi sorunlarla karşı karşıya oldukları bilinmektedir. Yoksulluk çocukları yaşama, büyüme ve gelişme açısından ihtiyaç duydukları imkânlardan yoksun bırakmaktadır. Çocukluk döneminde yaşanan yoksulluk çoğu zaman yetişkinlik döneminde yaşanan yoksulluğun habercisi olmaktadır.

Yoksulluk içinde yetişen çocukların sağlık, eğitim gibi alanlarda sorunlar yaşadıkları bilinmektedir. Ayrıca yoksulluk çocuk işçiliğine neden olmaktadır. Çocuk yoksulluğu oranının artması çalışan çocukların sayısını da arttırmaktadır. Çocuğun çalışması bir çok sorunu beraberinde getirmektedir. Uzun çalışma saatleri çocukların gelişimine zarar verdiği gibi, fiziksel, duygusal cinsel istismar riskinin artması, eğitim hayatının aksamaması gibi sorunlar da yaşanmaktadır.

Çocuk yoksulluğu önlendiği takdirde, çocukların temel haklara ve daha iyi yaşam koşullarına ulaşması sağlanacağı gibi, yetişkinlik döneminde yoksullukla karşılaşma riski de azaltılacaktır.

2. Yoksulluğun Tanımlanması

Yoksulluğun uluslararası bir sorun olması, tanımlamasını güçleştirmektedir. Ülkelerin gelişim düzeyleri ve tüketim ölçeklerine göre bu olgunun tanımı ve sınırları değişebilmektedir (Avcı, 2003). Aktan(2002:41-42)'a göre yoksulluğu tanımlarken çok boyutlu olma özelliği dikkate alınmalı ve aşağıda yer alan farklı boyutlar göz önünde bulundurulmalıdır :

- **Maddi mahrumiyet:** Kişi veya hane halkının yeterli gelirinin olmaması, özel tüketim düzeyinin yeterli olmaması ve kamusal mal ve hizmetlerin sunumunun yetersiz olması ;

- **Fiziki zafiyet:** Yetersiz beslenme, açlık, hastalık, sakatlık ve maluliyet, güçten düşme;

- **İzolasyon:** Okur yazarlığın olmaması, eğitim imkanlarından yararlanmama, kaynaklara erişememe, taşrada bulunma, marjinalleşme, ayrımcılık ;

- **Güçsüzlük:** Yoksulluktan kurtulma imkanının ve durumunu değiştirme yeteneğinin olmaması; yaşam ve geçimi tehlike altında bırakan olaylara ve iktisadi, sosyal ve doğal şoklara maruz kalma; güvenli bir iş ve konuta sahip olmama;

- **Katılımın yetersiz olması:** Yoksulluğun tanımlanması ve azaltılmasına yönelik proje ve programların hazırlanması ve uygulanmasına katılmama; siyasi yaşamda etkin olamama; sesini duyuramama; insan onuruna yaraşır bir yaşam sürdürmememe;

- **Zamanın yetersiz olması:** Kişilerin ve hane halkının tüm zamanlarını fiziki varlıklarını sürdürbilmek için gelir elde etmeye çalışarak geçirmeleri; kültürel faaliyetler için boş zamanın kalmaması ;

- **Çevre kirliliği ve çevrenin bozulması:** Çevrenin kirlenmesi ve bozulması sonucu geçim vasıtalarının ortadan kalkması; açlık ve maddi olanaksızlıklar nedeniyle ormanlar gibi doğal kaynakların hızla tüketilmesi

Dünya Bankası yoksulluğu çeşitli boyutları göz önüne alarak iki şekilde kategorileştirmektedir : Mutlak (absolute) ve görel (relative) yoksulluk (DPT, 2000). Mutlak yoksulluk , bir insanın hayatta kalabilmesi için gerekli minimum kalori miktarı olan 2400 k/cal hesaplamasına dayanılarak (tıbben;

normal bir erişkinin yeterli kalori alabilmesi için gerekli kalori 2800-3000, ağır işlerde çalışanlar için ise işin niteliğine göre 3200-3800 k/cal ihtiyacı esas alınmaktadır) tanımlanmakta ve bu noktadan hareketle günlük geliri 2400 k/cal besini almaya yetmeyen insanlar “*mutlak yoksul*” olarak nitelendirilmektedir (DPT,2000).

Dünya Bankası'nın geliştirmiş olduğu “görelî yoksulluk” ; minimum kalori ihtiyacının yanı sıra temel toplumsal taleplerden olan barınma, eğitim, sağlık ve benzeri kültürel ve toplumsal taleplerin getirdiği ek gelir ihtiyacının karşılanamaması haline göre tanımlanmaktadır (DPT, 2000).

Yoksulluk ölçütü olarak uluslararası literatürde günlük 1 dolar sınırı kullanılmaktadır (UNICEF, 2001). Bu sınıra göre belirlenen yoksulluğa “gelir yoksulluğu” denilmekte, su, beslenme için gerekli en az kalori ve çocukların okula başlayamaması gibi temel ihtiyaçların karşılanamaması “*temel gereksinim yoksulluğu*”, bütün gelirlerin besin için harcandığı ve buna karşın yeterli besin sağlanamadığı durum ise “*ağır yoksulluk*” olarak tanımlanmaktadır (UNICEF, 2001).

2.1. Yoksulluğun Nedenleri

Yoksulluğun nedenleri oldukça çeşitlidir. Zastrow(1991, 311-312)'a göre yoksulluğun nedenleri şu şekilde sıralanmaktadır:

- Fiziksel, zihinsel, yaşa bağlı yetersizlikler
- Eğitim ve öğretimden dolayı beceri yokluğu veya eksikliği
- Kültürel eksiklik
- Yeteneksizlik
- Güvencesizlik
- Kişilik Bozukluğu
- Ekonomik kriz
- İş olanaklarının azlığı
- Toplu işten çıkarılma
- İş yeri kapanması

Küresel bağlamda yoksulluk; kaynakların kıt olmasının sonucu olarak değil daha çok paylaşımındaki sorunlar ve işsizliğe, emek maliyetlerinin dünya ölçeğinde minimize edilmesine dayanan küresel

aşırı arz sisteminin ürünü olarak ortaya çıkmaktadır (Chossudovsky,1999: 29). Küreselleşme yoksulluğun nedenleri arasında yer almakla birlikte yoksulluk sorununun çözümünde de imkan ve fırsat olarak görülmektedir (Chossudovsky,1999: 31).

Özbudun(2002)'a göre günümüzde yoksulluğun tüm tezahürleri, giderek artan ölçülerde “küreselleştirici” süreçlerin ve bu süreçlerin dinamiğini oluşturan neoliberal politikaların bir sonucu olarak görülmektedir. Küreselleşmeyle bağlantılı olarak değerlendirilen yoksulluğu salt “geçim kaynaklarına erişememek” ya da “kişi veya hane halkının yaşaması için gerekli olan temel ihtiyaçlarını karşılayamaması” olarak tanımlamak yetersiz olmaktadır (Özbudun, 2002). Yeni yoksulluk bu tanımları da içeren ancak “toplumsal dışlanma”, “marjinalleşme” ile birlikte ele alınmalıdır (Özbudun, 2002).

Buğra(2005)'ya göre günümüzde sosyal bir sorun olarak tartışılan yoksulluğun nedenleri; tarımın ticarileşmesi, kırsal alanda geçimlerini sağlayamayan insanların şehre göç etmeleri, istihdam düzensizliği olarak sıralanmaktadır (2005).

Son yıllarda ülkemizde yaşanan ekonomik krizler yoksul bireylerin sayısını arttırmıştır. Ülkemizde yaşanan yoksulluğun nedenlerine bakıldığında göç ve istihdam sorunlarının oldukça etkili olduğu görülmektedir (İkizoğlu, 2001). Bu duruma ek olarak sosyo-ekonomik politika önlemlerinin yetersiz olması yoksul bireylerin sayısını arttırmaktadır (İkizoğlu, 2001). Türkiye’de son yıllarda yaşanan yoksulluğun temel nedeni yapısal sorunlara dayanmaktadır. Sosyo-ekonomik gelişmelerin hızlı olmakla beraber bireylerin bu sürece uyum sağlayacağı politika önlemleri yetersiz kalmaktadır (İkizoğlu, 2001).

3. Çocuk Yoksulluğu

UNICEF’in “Dünya Çocuklarının Durumu 2001” raporuna göre gelişmekte olan ülkelerde doğan her on çocuktan dördü aşırı yoksulluk içindeki bir dünyaya gelmektedir. Yoksulluk tek boyutlu bir kavram olmadığı için tek başına ailelerin gelir düzeyi çocuk yoksulluğunun oranını ifade etmekte yeterli olmamaktadır.

Bu nedenle UNICEF, çocuk yoksulluğunun göstergelerini şu şekilde belirlemiştir:

- Bebek ve çocuk ölüm oranları
- Beş yaş altında düşük ağırlık
- Beş yaşın altında boy uzunluğu
- Temiz içme suyuna ulaşan nüfus oranı
- Tam aşıllı çocuk oranı
- İlköğretime başlayan çocuk oranı

Bristol Üniversitesi ve Londra İktisat Okulu tarafından yapılan bir araştırmada ileri düzeyde çocuk yoksulluğu tanımı olarak kuramsal yaklaşımlarla mevcut verileri uzlaştıran şu başlıklara yer verilmiştir (UNICEF, 2005) :

• **Beslenme** : Yaşlarına göre boyları ve kiloları uluslararası referans nüfusun ortanca değerlerinin üç standart sapmadan daha fazla atında olan çocuklar.

• **Su**: Yakın çevrede ancak yüzey suyu olan ya da içme suyuna en fazla 15 dakika yürüme mesafesi olan hanelerde yaşayan çocuklar.

• **Sanitasyon** : Tuvalet olarak kullanılabilir herhangi bir yeri olmayan hanelerde yaşayan çocuklar.

• **Sağlık**: Herhangi bir hastalığa karşı aşılanmamış ve sağlık hizmetlerine ulaşamayan çocuklar.

• **Barınma**: Oda başına 5'ten fazla kişi ve toprak zemin olan hanelerde yaşayan çocuklar.

• **Eğitim**: 7-18 yaş arasında olup hiç okula gitmeyen çocuklar.

Yoksulluk içinde yaşayan çocuklar, yaşama, büyüme, ve gelişme açısından gerekli maddi, manevi ve duygusal kaynaklardan yoksun olmaktadır (UNICEF,2006). Bu durum çocukların potansiyellerini tam olarak gerçekleştiremeyip, geleceklerinde de yoksulluk içinde yaşamalarına neden olabilmektedir. Yoksulluğun kısır döngü halinde gelecek kuşaklara aktarılmasını engellemek için çocuk yoksulluğunun önlenmesi oldukça önemlidir.

UNICEF'in 2005 yılında hazırlamış olduğu "Dünya Çocuklarının Durumu" isimli raporda çocuk yoksulluğunun ciddi boyutlara ulaştığı açıkça görülmektedir. Rapora göre:

- Dünya'da bir milyardan fazla çocuk ileri

derecede yoksunluğunun en az bir biçimine maruz kalmaktadır.

• Gelişmekte olan ülkelerde yaşayan 5 yaşından küçük çocukların %16'sı ileri derecede yetersiz beslenmeye maruz kalmaktadır. Özellikle Güney Asya'da yaşayan 90 milyon çocuk anemik, güçsüz ve hastalıklara açıktır. Ve bu çocuklar "yoksulun yoksulu" olarak tanımlanmaktadır.

• Dünyada ortalama 400 milyon çocuk temiz içme suyu imkanından yoksundur. Bu sorun yoğun olarak Sahra Güneyi Afrika'da görülmektedir.

• Dünyada yaklaşık 270 milyon çocuk sağlık hizmetlerine ulaşamamaktadır. Güney Asya ve Sahra Güneyi Afrika'da her dört çocuktan biri temel sağlık hizmetlerine ulaşamamaktadır.

• Gelişmekte olan ülkelerde 640 milyon çocuk barınak yoksunluğu yaşamaktadır.

• Gelişmekte olan ülkelerde 140 milyon çocuk (7-18 yaş arası) hiç okula gitmemiştir. Bu oran Sahra Güneyi Afrika'da %32'dir. Tüm dünya genelinde ise hiç okula gidemeyen erkeklerin oranı %10, kızların oranı ise % 16'dır.

• Gelişmekte olan ülkelerde 300 milyondan fazla çocuk televizyon, radyo ve gazete gibi enformasyon imkanlarından yoksun ortamlarda yetişmektedir.

Yoksulluk riski ile en fazla karşı karşıya kalan çocukların aile özellikleri ise şu şekilde sıralanmaktadır (UNICEF,2006):

- Çok çocuklu ailelerde doğan çocuklar
- Kırsal alanda büyüyen çocuklar
- Tek ebeveynli ailelerde yetişen çocuklar
- Aileleri kente göç etmiş olan çocuklar
- Düzenli gelire sahip olmayan anne ve babaların çocukları
- Örgün eğitim almamış anne ve babaların çocukları
- Engelli olan ya da ailelerinde engelli birey bulunan çocuklar

Türkiye'de çocuk yoksulluğu ile ilgili rakamlara bakıldığında 15 yaşın altındaki çocukların %37'si gıda ve gıda dışı yoksulluk içinde yaşadığı

görülmektedir (TUIK,2002). Ayrıca ülkemizde tüm demografik gruplar içerisinde yoksulluk oranı en yüksek olan grup çocuklardır (TUIK,2004,www.tuik.gov.tr).

Toplumların refah seviyesinin yükselmesi yoksulları, toplumdaki dezavantajlı grupları ve en önemlisi çocukları hedef alan sürdürülebilir nitelikteki sağlık ve eğitim girişimleri ile mümkün olmaktadır. Yoksulluğun refah ve kalkınma üzerindeki etkisi, çocukların kendi potansiyellerini gerçekleştirebilecekleri kaliteli temel hizmetlere erişmeden büyümeleri anlamına gelmektedir.

3.1. Yoksulluğun Çocuklar Üzerindeki Etkileri

Yoksulluk içinde büyümek, çocuk gelişimini olumsuz etkilemektedir. Yoksulluğun etkileri gelir düzeyi düştükçe ve süre olarak uzadıkça çok daha güçlü bir şekilde hissedilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2006).

Yoksul ebeveynlerin sosyal dışlanmışlığı çocukların bilişsel gelişimleri ve eğitim başarıları üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2006).

Yoksulluğun aileler ve çocukları üzerinde etkileri şu şekilde sıralanmaktadır (Gönen, Hablemitoğlu ve Özmete, 2002) :

1. Yoksul insan için kendi işgücü en önemli kaynaktır. Gerçek geliri düşük olan yoksul hane halklarında kadınlar ve çocuklar da dahil olmak üzere her bireyin işgücüne ihtiyaç duyulmaktadır.

2. Yoksul hane halklarının genellikle eğitimsiz ya da eğitim düzeylerinin düşük olması, nitelsiz işgücü olarak görülmeleri yoksulluklarını pekiştirmektedir.

3. Şiddetli yoksulluk koşulları sonucunda hane halkları barınma da dahil pek çok hizmetten yararlanamamaktadır.

4. Yoksulluk yaşlılar, özürülüler, kadınlar ve çocuklar gibi toplumun özel gruplarının hane sorunlarını daha da derinleştirmektedir.

5. Yoksullar arasında ölüm oranı yüksektir. Özellikle çocuk ölümü oranları, yetersiz beslenme, sürekli sağlık bozukluğu ve eşit biçimde eğitimden yararlanamama yaşanan sorunların başında gelmektedir.

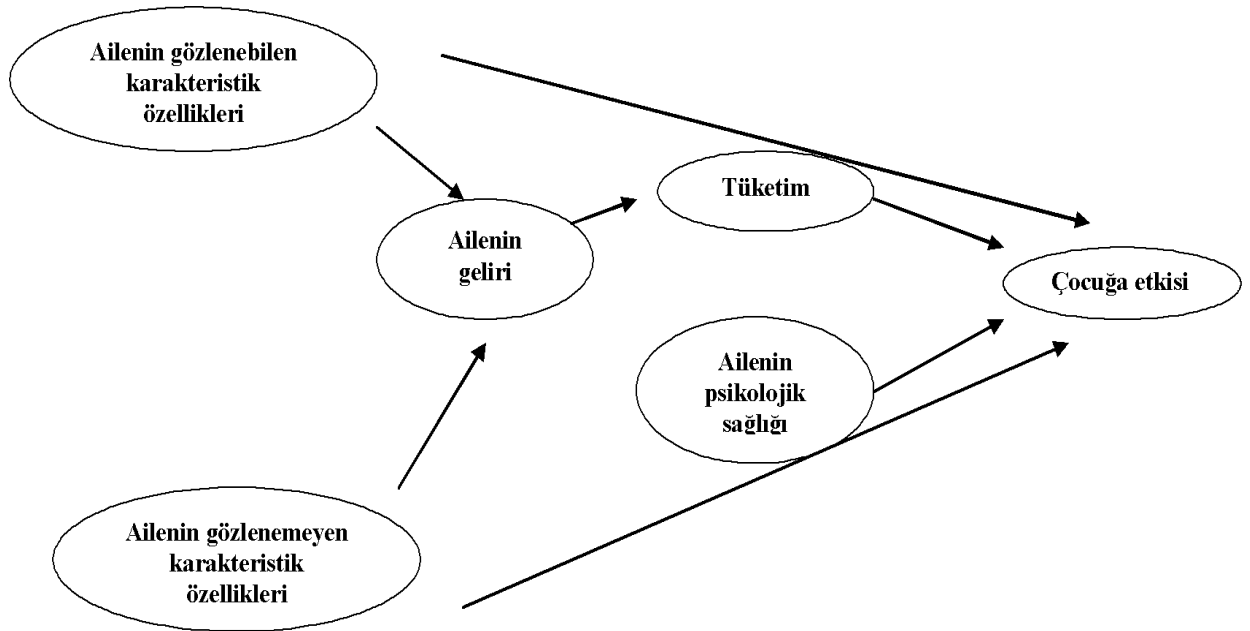
Çocuğun sağlıklı ve dengeli yetişmesinde ailenin tartışılmaz önemi vardır. Buna ek olarak ailelerin gelir durumu ile çocukların fiziksel ve psikolojik olarak sağlıklı yetişmesi arasında ilişki olduğu belirtilmektedir. Bu konuda çeşitli teoriler bulunmaktadır. Bu teorilerden biri "yatırım teorisi (investment theory)" dir. Diğeri ise "iyi aile teorisi (good-parent theory)" dir (Mayer, 2003:114).

Yatırım teorisine göre aileler çocuklarına hem genetik özelliklerini hem de yaşadıkları kültürel ortamın özelliklerini aktarırlar (Mayer, 2003:115). Aileler çocuklarının kapasitesini geliştirmek için maddi imkanlarını kullanarak çeşitli imkanlar sağlar. Aynı zamanda çocuğu ile iyi iletişim kurarak zaman geçirmekte anne babanın yapması gereken davranışlardandır. Yatırım teorisine göre sağlıklı iletişim kurarak verimli zaman geçirmekte çocuğa yapılan bir yatırımdır. Ailelerin çocuklarına sunduğu eğitim, sağlık, iyi bir ev gibi imkanların çoğu ailenin ekonomik durumuna göre değişen imkanlardır. Çocuğun hayatta başarılı olma ihtimali tüm bu imkanlara sahip olmasına göre değerlendirilmekte ve bu imkanlara sahip olan çocukların daha başarılı olacağı düşünülmektedir (Mayer, 2003:115). Zengin aileler çocuklarına maddi açıdan daha fazla yatırım yapmaktadır. Yoksul ailelerde ise maddi imkansızlıklar aile ortamının daha stresli olmasına neden olmaktadır. Stresli aile ortamı çocukların gelişimini olumsuz etkilemektedir.

Yatırım teorisine göre, devletin yoksul ailelere gelir desteği vermesi, çocukların eğitimini desteklemesi zengin ailelerde yetişen çocuklar ile yoksul ailelerde yetişen çocuklar arasındaki farkı azaltabilecek bir unsurdur (Mayer, 2003:115).

İyi aile teorisine göre düşük gelirli aileler çocukları ile iletişim kurmakta zorlanmaktadır. Çünkü düşük gelirli olma ile aile hayatında farklı stresler oluşmaktadır (Mayer,2003: 116). Yoksul ailelerde genellikle birçok sorun yaşanmaktadır. İşsizlik, uygun olmayan ev şartları, sağlık sorunları, eğitim sorunları aile ortamının stresli olmasına neden olmaktadır. İyi aile teorisine göre bu sorunlar aile içi iletişimi ve dolayısıyla çocuğun duygusal gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir.

Ailenin sahip olduğu gelirin çocuklarını nasıl etkilediğine dair açıklama yapan teoriler şu şema ile özetlenmektedir (Mayer,2003:121) :

Yatırım teorisi gelir düzeyinin ailenin tüketim ve çocuğu için yaptığı yatırımları etkilediği için çocuğu etkilediğini savunmaktadır (Mayer, 2003). İyi aile teorisi ise ailenin gelirinin ailenin psikolojik sağlığını etkilediğini belirtir (Mayer, 2003). Ailenin psikolojik sağlığı, çocuklarına davranışlarını etkileyen önemli bir unsurdur. Her iki teoriye göre ailenin gelirinin çocuk üzerinde etkisi olduğu açık bir şekilde görülmektedir.

Yoksul ailelerin birbirinden farklı özellikleri olduğu gibi bazı özellikleri benzerlik taşımaktadır. Yoksul aileler (Çoban, 2003:199) ;

- Sosyal ve kültürel düzeylerde çeşitlilikleri deneme şans ve fırsatları ve sosyal rolleri oldukça sınırlıdır. Basit düzeyde akraba ve komşu ilişkileri dışında dış dünyaya açık değildir.
- Güçsüz ve çaresizdirler. Eğitim fırsatlarından yararlanamadıkları için iş imkanları da sınırlıdır. Düzenli ve kaliteli işleri yoktur.
- Yoksunluk çekerler. Amaçları yoktur.
- Güvensizdirler. Hastalık, iş kaybı, yasal sorunlar gibi önceden tahmin edilemeyen durumlar başlarına geldiğinde alt üst olurlar.

Araştırmalara göre, yoksul ailelerin çocukları bilişsel testlerde ekonomik düzeyi yüksek ailelerin çocuklarına göre daha düşük puanlar almaktadır (Mayer, 2003). Buna ek olarak yoksul ailelerin çocukları arasında erken yaşta evlilik, erken yaşta çocuk sahibi olma ve erken yaşta okulu bırakma oldukça yaygındır (Gunn, 1995).

Avrupa Komisyonu(2006)'na göre ailenin yoksul olmasının çocuklar üzerindeki etkileri şu şekilde sıralanmaktadır:

- Yoksul olmayan çocukların aksine, yoksul çocuklar sağlık sorunlarıyla daha fazla karşı karşıya kalır.
- Ebeveynlerin yoksulluğu ve sosyal dışlanmışlığı çocukların bilişsel gelişimleri ve eğitim başarıları üzerinde olumsuz etkiler yaratır.
- Yoksulluk çocukların ve ergenlerin psiko-sosyal sağlığını tehdit eder.
- Çocukların yoksullukla başa çıkmasına ve sağlıklı bir şekilde gelişmesine yardımcı olan faktörler: yüksek nitelikli aile ilişkileri, yüksek özgüven, kişinin dilediği sonuca ulaşabileceğine ve ne olursa olsun her şeyin kontrol edilebileceğine olan inancıdır.

Yoksulluğun çocuğun üzerindeki etkileri sağlık ve eğitim alanında yoğun olarak görülmektedir. Ayrıca çalışan çocuk ve sokakta yaşayan çocuk sayılarında artış olması da yoksulluğun bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.1.1. Sağlık

Yoksulluk bir insanın kendisinin ve ailesinin temel ihtiyaçlarını karşılayamamasına neden olmaktadır. Yoksulluğun sonucu olarak yetersiz beslenme sorunu ile karşılaşılması kaçınılmazdır. Yetersiz beslenme vücuda protein ve enerjinin az girmesi ve temel besin maddelerinin eksikliği sonucu ortaya çıkan bir durumdur (Kulaksızoğlu, 2003). Yetersiz beslenmenin özellikle çocuklar üzerinde kalıcı etkileri görülmektedir (Hatun ve arkadaşları, 2003). Yetersiz beslenme vücudun bulaşıcı hastalıklara karşı olan direncini de önemli ölçüde azaltmaktadır (Dünya Sağlık Örgütü, 2002). Annenin yetersiz beslenmesi ise sütünün erken kesilmesine ve buna bağlı olarak bebeğin yetersiz beslenmesine neden olmaktadır (Hatun ve arkadaşları, 2003).

Yoksulluk, çocukluk döneminde görülen solunum yolu enfeksiyonlarını ve ishal gibi enfeksiyonlarını risk faktörlerini arttırmaktadır. Bütün bu enfeksiyonlar ise akut ağırlık kaybına ve boya göre ağırlıkta azalmaya neden olmaktadır (Santos, 1994; akt. Hatun ve arkadaşları, 2003).

Yoksulluk kötü beslenmenin hem nedeni hem de sonucudur. Yetersiz ve kötü beslenme bireylerin zihinsel ve bedensel gelişmelerini olumsuz etkilemekte, böylece yeterince üretken ve başarılı olmayan bireyler daha düşük ücretli işlerde çalışarak yoksul bir yaşam sürmektedirler (Kulaksızoğlu, 2003). Yoksulluğun kısır döngüsü olarak tanımlanan bu durum dışarıdan bir müdahale olmadığı sürece bu şekilde devam etmektedir.

3.1.2. Eğitim

Çocukların yoksulluk içinde büyümeleri eğitim hayatlarını da olumsuz etkilemektedir. Yoksul bölgelerde okulların kalitesi oldukça düşüktür. Okuldan erken yaşta ayrılma oranı da yüksektir (Koşar, 2000:35). Kişinin eğitilmiş olmaması iş imkanlarını da sınırlandırmaktadır.

Birleşmiş Milletler, yoksulluğun eğitim alanındaki etkilerini en aza indirmek için "Binyıl Kalkınma

Hedefleri" kapsamında önemli bir hedef belirlemiştir. Bu hedef 2015 yılına kadar tüm ülkelerde evrensel temel eğitimi mevcut kılmaktır. Bu konuda uluslararası hedef konulması önemli bir fırsat olarak değerlendirilebilir. Çünkü yoksulluğun gelecek kuşaklara transferini engelleyecek en önemli unsur tüm çocukların eğitim hakkına ulaşabilmesidir.

3.1.3. Çocuk İşçiliği

Çocuk işçiliğinin en önemli nedeni yoksulluktur. Yoksulluk, çocukların ruhsal ve bedensel sağlıklarını olumsuz yönde etkileyen ortamlarda çalıştırılmasına neden olmaktadır. Çalışan çocuklar ise çoğu zaman okula devam edememekte, hem okula gidip hem çalıştıklarında ise okul başarıları etkilenmektedir. Çocuk işçiliği çocukların her türlü istismarla karşılaşmalarına da neden olabilmektedir.

Çocuk işçiliği yoksul ailelerin hayatta kalma stratejisi olarak değerlendirilmektedir. Çocuk işçiliğinin bir türü olan sokakta çalışan çocuklar kavramı, ailesine katkıda bulunmak ya da kendi masraflarını karşılamak için günün bir bölümünde sokakta çalışan, gecenin erken ya da geç bir saatinde evine dönen çocuklar için kullanılmaktadır (Karatay ve arkadaşları, 2003:261). Çocukların emeğini en çok gelir getiren alanda kullanmak, bir çok aile için tercih meselesi değil bir zorunluluktur (Atauz, 2001). Göç ile büyük şehirlere gelen ailelerde aile reisinin işsiz kalması ya da düşük ücretli işlerde çalışması söz konusudur. Kadınların iş bulamadığı durumda çocukların çalıştırılması kaçınılmaz olmaktadır.

Çocukların sokakta çalışması uzun saatler sokakta olmalarına, beslenme sorunlarının olmasına, sağlık sorunları ile karşılaşmalarına, eğitimlerinin aksamasına neden olmaktadır (Karatay ve arkadaşları, 2003).

Çocuk işçiliğinin bir türü de çocukların cinsel ticari sömürüsü olarak tanımlanan fuhuş alanında çalıştırılmasıdır. Çocuk fuhuşu çocuğun maddi ya da başka bir yarar karşılığı cinsel etkinliklerde kullanılması anlamına gelmektedir (Birleşmiş Milletler, Ek Protokol, 2002). Türkiye'de çocuk fuhuşunun en önemli nedeni ailelerin göçle beraber yaşadıkları ekonomik ve sosyal zorluklar olarak belirtilmektedir (Yücel, Karatay ve Ögel, 2006).

4. Sonuç ve Öneriler

Çocuk yoksulluğunu önlemek için yoksulluğun nedenleri değerlendirilerek çözüm üretilmelidir. Çocuk yoksulluğunun önlenmesi hükümetlerin politika ve programlarında “çocuğun yüksek yararını” gözetmesine bağlıdır.

Çocukların yoksul aile ortamında yetişmesi işsizlikle doğrudan bağlantılıdır. İşsizliğin azaltılmasına yönelik çalışmaların yapılması ve istihdamın önündeki engellerin kaldırılması oldukça önemlidir.

Sosyal yardım hizmetlerinin hak olarak sunulması, özellikle çocuklara yönelik yardım programlarının artması yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkilerini azaltmaya katkı sağlayacaktır.

Eğitim, yoksulluğun önlenmesinde önemli araçlardandır. Yoksulluğun kısır döngü şeklinde gelecek kuşaklara transferinin engellenmesi eğitilmiş bireylerin yetişmesi ile mümkün olacağı bilinmektedir. Bu nedenle yoksul ailelerin çocuklarına eğitimlerine devam edebilmeleri için düzenli eğitim yardımı yapılmalıdır.

Çocuklara yönelik sağlık hizmetlerinin ücretsiz olması ve çocukların düzenli sağlık kontrolüne götürülmesinin sağlanması ve düzenli aşı yapılması yoksulluğun çocukların sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerini azaltacak unsurlardandır.

Yoksulluk aile içi iletişimi olumsuz yönde etkilemekte ve bu da çocukların duygusal gelişiminde sorunlara neden olmaktadır. Çocukların ve ailelerin desteklenmesi için sosyal hizmetlere özellikle dezavantajlı bölgelerde yaşayan bireylerin ulaşması sağlanmalıdır. Çocukların özgüven ve özsaygı kazanmasını sağlama, aile ilişkilerini güçlendirme ve çocukların akran gruplarına katılımını sağlama gibi konularda sosyal hizmet programları uygulanmalıdır.

Sosyal hizmet mesleğinin amaçlarından biri tüm toplum için refah ve adaleti sağlamaktır (Kut,1988:61). Bu nedenle yoksulluk sorunu yaşayan aile ve çocuklarla çalışılması sosyal hizmet mesleği açısından oldukça önemlidir. Yoksul aileler bir çok sorunu aynı anda yaşadığı için sosyal hizmet müdahalesinin çoklu biçimde düzenlenmesi gerekmektedir. Yoksulluk sorunu yaşayan birey için mikro düzeyde müdahale yeterli olmayabilir. Bireyin aile

içinde yaşadığı sorunların çözümü, yoksulluk nedeniyle aile içi rollerde yaşanan değişimlerin mezzo düzeyde yapılan çalışmalarla değerlendirilmesi gerekmektedir. Yoksul bireylerin temel haklardan yararlanmasını sağlamak, toplumda sosyal adaletin yerleşmesini sağlamak ise ancak makro müdahalelerde mümkün olacaktır.

Çocuk yoksulluğunun politik bir öncelik yapılması, en savunmasız kesim olan çocukların desteklenmesi bütüncül bir yaklaşımla sağlanabilir.

Kaynaklar

- Aktan, C.C. ve Vural,İ.Y.(2002) “Yoksulluk: Terminoloji, temel kavramlar ve ölçüm yöntemleri” Aktan,C. (Yayına Haz.),Yoksullukla Mücadele Stratejileri,ss.39-70,Ankara: Hak-İş Sendikaları Konfederasyonları.
- Avcı,N. (2003).”Yükselen bir değer (!) olarak yoksulluk ve Türkiye”, Bilgili,A.E ve
- Altan,İ.(Yayına Haz.), Yoksulluk, ss.122-133, Deniz Feneri Yayınları:İstanbul
- Atauz, S. (2001). “Sokak Çocukları”. Bölgesel Kalkınma Sürecinde Sosyal Hizmet Sempozyumu. Onat,Ü.,Altay, A. (Yayına Haz.). Sosyal Hizmet Yayınları: Ankara
- Avrupa Komisyonu Sosyal Dışlanma Toplum eylem Programı, 2006,www.europa.eu.int
- Buğra, A.(2005). “Yoksulluk ve Sosyal Haklar”, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Danışma Raporu.
- Chossudovsky, M. (1999). Yoksulluğun Küreselleşmesi- IMF ve Dünya Bankası reformlarının iç yüzü, İstanbul: Çiviyazıları
- Çoban,İ.A.(2003). “Yoksulluğun Aile Sistemi Üzerindeki Etkileri ve Yoksul Ailelere İlişkin Sosyal Hizmet Müdahalesi” Onat,Ü.(Yay.Haz.)Yoksulluk ve Sosyal Hizmetler,ss.196-205,Aydınlar Matbaacılık,Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı (2000) VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, “Gelir dağılımının iyileştirilmesi ve yoksullukla mücadele özel ihtisas komisyonu”, Ankara, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/viii/plan.pdf>
- Gönen,E.,Hablemitoğlu,Ş. Ve Özmete,E. (2004). “Yoksulluk ve Sürdürülebilir Yaşam Kalitesi için Sosyal Hizmetler”,www.geocities.com/hablemitoglu/yoksulluk.htm.

- Gunn, B.J. (1995). "Strategies for altering the outcomes of poor children and their families". *Escape From Poverty : What Makes a Difference for Children*. Ed. Lanscale,C.,Gunn,B.J. Cambridge:UK.
- Hatun, Ş.,Etiler, N., Gönüllü, E. (2003). "Yoksulluk ve Çocuklar Üzerindeki Etkileri", *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 46, ss.251-260
- İkizoğlu, M. (2001) "Yoksulluk ve Sosyal Yardım İlişkisi : Ankara Mamak İlçesinde Ampirik Bir Araştırma", *Toplum ve Sosyal Hizmet* , C.13 , S.1 , ss.86-112.
- Karatay,A.,Laçın,A.,Yiğit,T.,ve Pala,H.(2003). "Beyoğlu Bölgesinde Yaşayan Yoksul Aileler ve Sokakta Çalışan Çocuklar", *Bilgili,A.E ve Altan,İ.(Yay.Haz.)*, Yoksulluk, ss.254-272, Deniz Feneri Yayınları:İstanbul.
- Koşar, G. N. (2000) *Sosyal Hizmetlerde Sosyal Yardım Alanı (Yoksulluk ve Sosyal Hizmet)*. Ankara : Şafak Matbaacılık.
- Kulaksızoğlu, A. (2003). "Çocukluktaki Yetersiz ve Kötü Beslenme ile Yoksulluğun İlişkisi Çocuklar", *Bilgili,A.E ve Altan,İ.(Yay.Haz.)*, Yoksulluk, ss.318-329, Deniz Feneri Yayınları:İstanbul
- Kut, Sema. (1988). *Sosyal Hizmet Mesleği Nitelikleri, Temel Unsurları,Müdahale Yöntemleri*,Ankara.
- Mayer, S. (2003). "What Money Can't Buy: Family Income and Children's Life Changes". *Wealth and Poverty in America*. Ed. Conley,D. Chicago: The University of Chicago Pres.
- Özbudun,S. (2002) "Küresel bir -Yoksulluk Kültürü-mü?" Y. Özdek (Yayına Haz.), *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları* ,ss.53-69, Ankara :TODAİE.
- Türkiye İstatistik Kurumu, 2002, *Hane Halkı Bütçe Anketi*, www.tuik.gov.tr
- Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Uluslararası Programı, 2006,www.csgb.gov.tr UNICEF (2001) "Dünya Çocuklarının Durumu", www.unicef.org
- UNICEF (2005) "Zengin Ülkelerde Çocuk Yoksulluğu" *Innocenti Report Card No.6 Innocenti Araştırma Merkezi*, Floransa.
- Yücel, H., Karatay, A.,Ögel, K. (2006). *Türkiye'de Çocuklara Yönelik Cinsel Ticari Sömürüye Dair Durum Analizi İstanbul-Diyarbakır, Yeniden Sağlık ve Eğitim Derneği:İstanbul*
- World Bank (1998). *World Development Indicators*, The World Bank: Washington:DC
- World Health Organization (2002). *The World Health Report: Reducing risks, improving health life*. Geneva, Switzerland.
- Zastrow,C.(1991). *Social Problems: Issues and Solutions*, Chicago:Nelson-Hall.
- www.tuik.gov.tr